

Mizah siyaseti sev(m)iyor

Hamdi Özdiş, Kasap ve Çaylak'ın seyrüseferlerini irdelerken belli başlıklar altında hayati ve siyaseti nasıl yorumladıklarını betimliyor. Mizah dergilerinin paradigma oluşturduklarını söylüyor

Hamdi Özdiş'in 'Osmanlı Basınında Batılılaşma ve Siyaset (1870-1877)' adlı kitabı, yazarın yüksek lisans tezine dayanıyor; Teodor Kasap ve Çaylak Tefvik'in çıkarıldığı dergiler, Diyojen, Hayal ve Çaylak çerçevesinde geliştirilmiş. Gazetecilik tarihimizde ilk mizahçılar olarak hatırlanan iki ismin rekabet içinde olmaları, birbirlerine düşmanlık duymaları ayrıca ilginçtir, kitap bu yönü de kapsıyor.

Aralarındaki husumete karşın her iki isim (ve yayınları) siyaseten benzer niteliklere sahiptiler; meşrutiyetçi bir tutumla yayıncılık yapmakta, padişahu harîç tutarak bürokrasiye karşı dikkatli bir muhalefet sürdürmekte, pragmatik bir reformculukla topluma ve geleceğe bakmaktadırlar.

NE UZAK NE DE YAKIN

Hamdi Özdiş, Kasap ve Çaylak'ın seyrüseferlerini irdelerken belli başlıklar altında hayati ve siyaseti nasıl yorumladıklarını betimliyor. Birkaç savı var. Öyle anlaşılıyor ki, evvela mizah dergilerinin bir biçimde paradigma oluşturduklarını söylüyor. Ortak referanslar, itirazlar, klişeler ve koşturucu iddialar taşındığını düşünüyor. Diyojen ve Çaylak'ın içerikleri pek de farklı değil o sebeple. Gösterilen tepkiler, ciddiyetle yazılan makaleler ve hemen akla gelen espriler aynı mebandan besleniyor ona göre. Bu paradigmatik bağlam hususunda yazara katılıyorum. Özdiş, bu çıkarımdan hareketle bir iddia daha öne sürüyor. İncelenen yayınları, Yeni Osmanlı hareketinin bir parçası sayıyor ve değerlendirmelerini hareketin krizinden (ve ilgili literatürden) ilham alarak kurguluyor. Söz konusu yayınlar ve yazarlar, Yeni Osmanlı hareketine uzak değiller. Özdiş, pek çok hatıra ve değişimi başvurarak kurduğu illiyeti pekiştiriyor. Diğer yandan uzak değiller ama harekete yakın da değiller ben- ce. Benzer bir yakınlık-uzaklık vurgusunu sonraki dönemde, İttihatçılar ile mizah dergileri için de yineleyebiliriz. Sanıyorum sorunu, basının siyasal iktidarla olan ilişkisine bağlayarak tanımlamak gerekiyor. Diyojen ya da Çaylak, Yeni Osmanlıların ne içinde olacak ölçüde yakındılar ne de dışında kalabilecek kadar uzadımlar. Her iki mesafelik bir zaviyeyi gerektirdiğinden tercih ediliyor, bunun bir yayıncılık ilkesi-mücadeleliği olduğunu düşünüyorum. Bu pragmatik tutumlarını açık emiyorlar da... Herkesin kazdığına kazan güldüğüne güven tutumları var çoğunlukta. Yeni Osmanlılar, İttihatçılar veya Milli Mücadelecilerle mizah yayıncılarının ilişkisi hep bu yönde gelişiyor. Taraf olan, konumunu açıkça beyan eden uzun ömürlü olamıyor, bu neredeyse kural olacak kadar tekrarlanıyor. Uzun ömürlü mizah dergileri, ancak bu güçlüklerde var olabilirler.

Yeni Osmanlılık eğilimler, kamuoyunda

kabul görüp popülerleştiği zaman mizah dergilerinde belirginleşebiliyor. Mizahçılar, siyasi muhalefetin etkin aktörü değil ancak yandaş olabiliyorlar çünkü popülerlikten beslenirler. Rejim karşıtı ve siyasi anaakım değerlerin dışında kalmak, popülerliğe ket vuran niteliklerdir. Buna rağmen popüler olan mizah dergileri olmamış diyemem ama onlar da yeni yükselen ve o gün için ne olduğu belirsiz-çeşitli ümitler taşıyan bir siyasi muhalefetin yaratığı rüzgân arklarına alırlar ve kazandıkları ticari başarı mutlak geçicidir. 1940'lı yıllarda Markopaşa, DP rüzgânıyla yükselmiş; CHP kadar DP'nin de karşıtı olduğu anlaşılınca ve komünist olarak yaftalanınca baş aşağı giden bir sürate tiraj kaybetmiştir. Mizah dergilerinin [B]üyük [S]iyasete, örneğin Osmanlı ya da Türk kimliğine karşı (kaotik dönemlerde) net tavır koy(a)madıklarını, ancak ve ancak taraflar ve siyasetler meşrulaştıktan sonra 'konuşabilirliklerini' düşünüyorum. Aksi olduğunda, yani taraf olmaya mecbur kaldıklarında ya da kim'liklerini, ne'liklerini ifşa ederek kendilerini alenileştirdiklerinde marjinal yayınlara dönüştüklerine inanıyorum. Özdiş, hem padişah yanlısı hem hürriyetçi olmalarını bir entelektüel sorun ve Yeni Osmanlı aydınının karakteristiği sayıyor. Çözüm önerilerinde duygusal davranışlarını, devran dönerken-sınırlar değişirken halen Osmanlılık ve müsavat (eşitlik) gibi klişelerle konuştuklarını belirtiyor.

GERÇEK SAYILAN SERAP

Başka türlüünü mümkün olmadığını, olsa bile bunu yapamayacaklarını iddia edeceğim. Çünkü mizahçılar hem sanıldığı ve kendilerinin iddia ettiği ölçüde entelektüel donanıma sahip değiller hem de popüler siyasi eğilimlerden farklı olan inanış ve eğilimlerle üretmiyorlar. Popülerliğin ölçütü çoğunlukta hem fikir olmaktan, onlar gibi düşünmekten geçiyor. İlk mizah dergilerimizde Karagöz'e ya da diğer halk sanatından (sayla gelen) tiyemelere yönelik ilgi ve ihtimam, bu popülerlik savunusundan çıkıyor. Bu nokta önemli: kendilerini entelektüel ve siyasi mücahit ölçüsünde dava adamı saydırmak hususunda şahiden maharetler. Bugün bakıldığında bizzat mizah üreticilerinin iddialarına dayanan onlara yazı, sayısız konuşma, birbirini tekrar eden epeyce laf var ortada. Konuyla ilgilenen-okuyan herkesi etkileyecek bir yoğunluk olduğunu, özeleştiri de yaparak üzerinde ayrıntılı düşünmeden kimi zaman bu yoğunlaşmaya kendince katkıda bulunduğunu itiraf etmiyem. Mizahçılar, toplumun yanında değil öntünde oldukları, otoriteye karşı tek başlarına mücadele ettiklerini iddia edebiliyorlar. Hele ki dergiler ve mizahçılar, büyük oranda unutulup birer tarih vesikasına dönüştüğünde çok daha büyük laflar edilebiliyor. O dergiler ve mizahçılar değil meslek(taşlar) övülüyor aslında. Yapılan tahrifat ya da abartı olduğunu söyleyemem, bu

banana bir tür 'serap' gibi geliyor, hiç tartışmadan kabul ediliyor, tekrarlanıyor ve o 'serap' giderek gerçeğe dönüştürülüyor, 'güzel olduğu' için mesleki bir tapınmayı sağlıyor, yaygınlaşıyor. Tekrarlayayım: mizah dergileri etkin ve sürekli bir siyasi faaliyetin içinde olmamışlardır. Delil olarak başvurulan ceza ve kapatma davalarını azımsamak için söylemiyorum ama bu(nlar) ne mizahçıların muhalefet başansını gösterir ne de siyasi muhalefetleri nedeniyle ceza alan düşünce suçlularına göre ağır yaptırımlar içerir. Dava ve kapatma cezalarının mizahçılığın itiban-entelektüel çabasının göstergesi sayılması kuşkusuz yanlış ve abartılı bir tutum; ne var ki bu bir vakta ve kullanılıyor.

Özdiş'in çalışması, mizahçıların (siyaseten) tekdüzeliğini göstermesi bakımından başarılı bir döküm. Üstelik sonraki dönemlerde mizahçılar neleri önemse(me)diler sorusunu akla tutarak analiz yapacak araştırmacılara bir açılım sağlayabilir. Çünkü espriler, öfkeler ve hezeyanlar aynı çizgide gelişiyor, yenileniyor. Mizah tarihi çalışmalarının daha sakin yazılmasından, romantize edilen iddialarla didişilmesinden yanayım. Özdiş, çok da önemsenmeyecek bir alanda umarım yeni çalışmalar yapıyor. Yalan-yanlış yazılan ayrıntıların farkında, dipnotlarında tek tek sıralıyor çünkü. Meraklısına bunlar da ilginç gelecektir.